

Pāvels Jurs

Inta Kulberga

METODISKAIS LĪDZEKLIS

**autorprogrammai “Jauniešu ekonomiskā līdzdalība dzīves
kvalitātes veicināšanā un pilsoniskās sabiedrības
veidošanā” specializētā kursā “Uzņēmējdarbības pamati”
12. klasei**

Liepāja 2023

Metodiskais līdzeklis ir izstrādāts, lai produktīvi īstenotu Liepājas Dzintara vidusskolas autorprogrammu “Jauniešu ekonomiskā līdzdalība dzīves kvalitātes veicināšanā un pilsoniskās sabiedrības veidošanā” specializētā kursā “Uzņēmējdarbības pamati”.

Metodiskais līdzeklis atbilst autorprogrammas saturiskam ietvaram (programmas apjoms 70 stundas, programmas mērķauditorija 12.klases skolēniem), kas ir izveidots saskaņā ar Ministru kabineta noteikumi Nr. 416 “Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības programmu paraugiem”. Programmas sasniedzamie rezultāti ir pakārtoti valsts vispārējās vidējās izglītības standartā plānotiem skolēnam sasniedzamiem rezultātiem sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā.

Apzinoties pilsoniskās līdzdalības nozīmi dzīves kvalitātes un uzņēmējdarbības veicināšanā, mūsu uzdevums mācību procesā un ārpus tā sekmēt skolēnu izpratni un rīcībspēju par ekonomiskās līdzdalības iespējām tautsaimniecības izaugsmē un uzņēmējdarbības ietekmējošiem faktoriem.

Metodiskā līdzekļa autori:

ekonomikas skolotājs, Liepājas Universitātes profesors
Dr.paed. Pāvels Jurs

Liepājas Universitātes Vadības un sociālo zinātņu fakultātes docente
Dr.sc.administr. Inta Kulberga

© Pāvels Jurs, Inta Kulberga

© Liepājas Dzintara vidusskola

METODISKĀ LĪDZEKĻA PROGRAMMAS SATURS

Pilsoniskās līdzdalības nozīme	4
Ekonomikas attīstība un aktualitātes	5
Makroekonomikas analīze un attīstības tendences	7
Cilvēkresursu vadība	9
Darba tiesiskās attiecības un darba aizsardzība	11
Pašvaldības un valsts nozīme dzīves kvalitātes veicināšanā.....	14
Mans uzņēmums.....	19
Izmantotā literatūra un avoti	22

Pilsoniskās līdzdalības nozīme

Plānotais stundu skaits: 10 stundas

Sasniedzamais rezultāts¹: skolēni izzina jauniešu pilsoniskās līdzdalības daudzveidību, praktisko izpausmi un nozīmi valsts ekonomiskā izaugsme.

Pilsoniskās sabiedrības, kas veido sociālo kapitālu, ilgtermiņa, sekmīgās pastāvēšanas un attīstības pamatā ir zinoši un rīcībspējīgi cilvēki, kuri spēj vienoties kopīgo izaicinājumu pārvarēšanai, apvienojot savus pieejamos resursus, tāpēc īpaši aktuālas kļūst pilsoniskās sabiedrības vērtības: demokrātija, atbildība un ilgtermiņa izaugsme. Cilvēki ir katras sabiedrības vērtīgākais resurss.

Pilsoniskā līdzdalība nevar aprobežoties tikai ar cilvēka politisko līdzdalību. Pilsoniskā līdzdalība ir sabiedrības indivīda motivēta iesaistīšanās pieejamo resursu ietvaros politiskajos, sociālekonomiskajos un kultūras procesos vietējā, reģionālajā, nacionālajā un starptautiskajā līmenī, lai demokrātiskā veidā mērķtiecīgi risinātu kopīgus sabiedrībā pastāvošus izaicinājumus ietekmēt sabiedrisko kārtību, uzlabot dzīves kvalitāti, tādējādi pašrealizējot savu pilsonisko pozīciju un apmierinot savas vajadzības.

¹ **Sasaiste ar valsts vispārējās vidējās izglītības standartā plānotiem skolēnam sasniedzamiem rezultātiem sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā:**

Optimālajā līmenī

1.1. Pamatojoties uz paša veidoto savas personības raksturojumu, vērtē savas stiprās un vājās puses, izvirza dzīves mērķus un darbojas, lai prognozētu, patstāvīgi pieņemtu atbildīgus un izsvērtus lēmumus par savu nākotnes darbības jomu (karjeru), ņemot vērā informāciju par izmaiņām darba tirgū, respektējot vajadzības un vērtības.

1.5. Rūpējoties par sevi un līdzcilvēkiem, veicinot personisko izaugsmi, izvērtē savas iespējas un vajadzības. Iesaistās dažādās sociālās aizsardzības – sociālās politikas – aktivitātēs.

Augstākajā līmenī

1.7. Diskutē par cilvēku vajadzībām, vērtībām un analizē dažādas taisnīguma izpratnes, lai veicinātu taisnīgu attieksmi pret visiem sabiedrības locekļiem, piedalās/vada sabiedrības labklājības veicināšanas un sabiedrības kopīgo interešu īstenošanas aktivitātes.

Jauniešu pilsoniskā līdzdalība ir process, kurā izpaužas viņu pašiniciatīva, tiek īstenota pilsoniskās pozīcijas pašrealizācija un refleksija, sniedzot ieguldījumu gan savas personības pilnveidē un veidošanās procesā, gan sekmējot vietējās sabiedrības un līdz ar to valsts izaugsmi. Jauniešu pilsonisko līdzdalību raksturo jauniešu sociālā atbildība pret apkārtējiem līdzcilvēkiem un vidi, kurā viņi dzīvo, kā arī jauniešu pilsoniskās kompetences un individuālās pilsoniskās pozīcijas kvalitatīvās izpausmes.

Jaunietim, apzinoties pilsoniskās līdzdalības aktualitāti un nozīmi valsts izaugsmē, ir iespēja apmierināt savas emocionālās un sociālās vajadzības. Pilsoniski atbildīga rīcība kļūst par apzinātu vajadzību un nepieciešamību pilsoniskās sabiedrības veidošanās kontekstā, kas tiek mērķtiecīgi īstenota ar jaunieša gribas starpniecību. Jauniešu pilsoniski atbildīga rīcība var sniegt vispārējo labumu sabiedrībai, tādējādi papildot individuālās vēlmes un vajadzības (Jurs & Samuseviča, 2020).

Papildus resursi skolotājiem

- ✓ Jurs, P., & Samuseviča, A. (2020). *PILSONISKĀ LĪDZDALĪBA: jauniešu potenciāls*. Monogrāfija. Liepāja: Liepājas Universitātes izdevniecība LiePA. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/858521.html> un <https://ej.uz/sau9>
- ✓ Jurs, P. (2017). *Jauniešu pilsoniskās līdzdalības veicināšanas programma pilsoniskās kompetences veidošanā. Metodiskais līdzeklis*. Ogre: biedrība „Attīstības un inovāciju mācību centrs”. Pieejams: <https://ej.uz/14x2>
- ✓ Latvijas Republikas Tiesībsargs. (2022). *Tavās rokās – pasauli kustināt! Pilsoniskās līdzdalības formas un piemēri*. Rīga. Pieejams: <https://ej.uz/qnyc>
- ✓ Latvijas Pilsoniskā alianse. *Sabiedrības līdzdalība – Juridiskais ietvars*. Pieejams: <https://ej.uz/sr7a>
- ✓ Skola2030. (2022). *Kā attīstīt caurviju prasmes? Metodiskais līdzeklis skolotājiem*. Rīga. Pieejams: <https://ej.uz/egqz>

Ekonomikas attīstība un aktualitātes

Plānotais stundu skaits: 12 stundas

Sasniedzamais rezultāts²: skolēni, pilnveidojot savas pētniecības, argumentācijas un sadarbības prasmes, analizē Latvijas ekonomisko attīstību nacionālā un starptautiskā kontekstā, balstoties uz ekonomistu prognozēm, vērtējumu, kā arī Ekonomikas ministrijas, Finanšu Ministrijas, Latvijas Bankas un Centrālās statistikas pārvaldes datiem.

Jebkurai ekonomikai jebkurā valstī, katrā laikmetā, jebkurā līmenī – makroekonomiskajā vai mikroekonomiskajā – ir jāstājas ar nedaudziem mūžīgiem jautājumiem, kuri vienmēr prasa

atrisinājumu. Šie mūžīgie jautājumi ir: (1) Ko ražot? (2) Kā ražot? (3) Kam ražot?

Ko ražot? Tas nozīmē, ka nekad nav iespējams ražot visu, kas ienāk prātā. Lai ražotu absolūti visu, vienkārši nepietiks resursu. Tāpēc jebkurā brīdī un jebkurā līmenī – firmas, nozares, valsts ekonomikas, pasaules ekonomikas mērogā – pastāv šis jautājums: ko ir iespējams ražot un ko neļauj pašreizējie apstākļi, ko var atļauties un bez kā pagaidām jāiztiek, kādu produkciju ir lietderīgi ražot un kādu nav.

² **Sasaiste ar valsts vispārējās vidējās izglītības standartā plānotiem skolēnam sasniedzamiem rezultātiem sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā:**

Optimālajā līmenī

2.5. Analizē ekonomikas izaugsmes rādītājus un dažādus labklājības mērus, tiesisko regulējumu un ekonomikas virzītājspēkus, lai izskaidrotu valsts attīstības līmeni Latvijā un veiktu starpvalstu salīdzinājumus konkrētā laikposmā.

3.7. Raksturo saimniecības nozaru izvietojuma likumsakarības valstīs, reģionos un pasaulē, novērtējot teritorijas saimniecības attīstību ietekmējošo faktoru nozīmi.

6.1. Salīdzina informācijas avotu daudzveidību pēc noteiktiem kritērijiem, nosaka to uzticamību. Apkopo šo informāciju un secina. Izmanto uzticamos avotos gūto informāciju saviem mācību mērķiem.

6.5. Sadarbojas, apgūstot prasmes objektīvi analizēt informāciju komunikācijā, veido deduktīvus un induktīvus spriedumus, praktiski izzina uztveres un vērtēšanas prasmju nozīmi informācijas apstrādē.

Augstākajā līmenī

1.7. Diskutē par cilvēku vajadzībām, vērtībām un analizē dažādas taisnīguma izpratnes, lai veicinātu taisnīgu attieksmi pret visiem sabiedrības locekļiem, piedalās/vada sabiedrības labklājības veicināšanas un sabiedrības kopīgo interešu īstenošanas aktivitātes.

3.7. Analizē dažādu saimniecības nozaru un uzņēmumu attīstības iespējas, izvērtējot konkurētspēju, nepieciešamos resursus un attīstības priekšnoteikumus, nosaka iespējamus riskus un izstrādā priekšlikumus to novēršanai.

Kā ražot? Jebkura ražošana prasa izmantot noteiktu tehnoloģiju, darbarīkus, materiālus, noteiktas kvalifikācijas darbaspēku. Ir jāizvēlas uzņēmuma atrašanās vieta, izmēri, izejvielu avoti utt. Bez šo

jautājumu atrisināšanas neko neizdosies iesākt. Turklāt visi šie tehnoloģiskie un organizatoriskie jautājumi ir jāatrisina maksimāli racionāli, jo resursi ir vienmēr ierobežoti un uzdevums ir no tiem iegūt pēc iespējas vairāk.

Kam ražot? Ikvienā sabiedrībā pastāv sava labumu sadales sistēma. Nekad nav iespējams iedot visiem absolūti visu. Tāpēc rodas sadales mehānismi un paņēmieni. Dažās sabiedrībās sadale izrādās vienlīdzīga, dažās nevienlīdzīga, sadales principi arī ir atšķirīgi (tie ir atšķirīgi, piemēram, verdzības iekārtā, feodālismā, tirgus ekonomikā, sociālistiskajā plānsaimniecībā). Taču pats par sevi šis jautājums: Kam ražot? Kas kļūs par saražoto labumu saņēmēju un uz kāda pamata? – pastāv vienmēr (Fedotovs, 2017)

Papildus resursi skolotājiem

- ✓ Centrālā statistikas pārvalde. (2023). *Latvijas oficiālā statistika*. Pieejams: <https://ej.uz/swv8>
- ✓ Ekonomikas ministrija. (2023). *Ekonomiskā situācija*. Pieejams: <https://ej.uz/db8n>
- ✓ Finanšu ministrija. (2023). *Tautsaimniecības analīze*. Pieejams: <https://ej.uz/k263>
- ✓ Geske, A., Grīnfelds A. (2020). *Izglītības pētījumu aptaujas - no izveidošanas līdz datu apstrādei*. Rīga: Latvijas Universitāte. Pieejams: <https://ej.uz/viiq>
- ✓ Latvijas Banka. *Digitāls mācību līdzeklis "Mana ekonomika" vidusskolai*. Pieejams: <https://ej.uz/yom4>
- ✓ Latvijas Banka. (2023). *Pētījumi*. Pieejams: <https://ej.uz/wv7s>
- ✓ European Union. (2023). *Facts and figures on the European Union economy*. Pieejams: <https://ej.uz/3yy4>

Makroekonomikas analīze un attīstības tendences

Plānotais stundu skaits: 12 stundas

Sasniedzamais rezultāts³: strukturētas zināšanas par makroekonomikas analīzes pamatiem un veicināt matemātiski analītiskās prasmes, sasaistot makroekonomikas teoriju ar reālo ekonomisko situāciju Latvijā un Eiropas Savienībā, lai nodrošinātu iegūto zināšanu pārnesi praktisko problēmu risinājumiem dzīves kvalitātes veicināšana.

Makroekonomika ir ekonomikas teorijas daļa, kas pēta ekonomiskās kopsakarības un problēmas tautsaimniecības līmenī un aplūko tādas ekonomiskās attīstības aspektus kā ekonomiskā izaugsme un tās nestabilitātes cēloņi, iekšzemes kopprodukta (IKP) dinamika, kopējā cenu līmeņa un bezdarba izmaiņas, nacionālās valūtas stabilitāte, maksājumu bilances līdzsvarotība un citi jautājumi

Makroekonomika ir teorētiska zinātne, kurai ir praktisks pielietojums. Makroekonomikas teorija formalizēti un zinātniski atspoguļo ekonomisko realitāti, tā izskaidro ekonomisko situāciju, kāda tā ir šobrīd, un parāda, kā tā varētu mainīties nākotnē. Makroekonomikas notikumi ietekmē ikvienu cilvēka

³ **Sasaiste ar valsts vispārējās vidējās izglītības standartā plānotiem skolēnam sasniedzamiem rezultātiem sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā:**

Optimālajā līmenī

2.5. Analizē ekonomikas izaugsmes rādītājus un dažādus labklājības mērus, tiesisko regulējumu un ekonomikas virzītājspēkus, lai izskaidrotu valsts attīstības līmeni Latvijā un veiktu starpvalstu salīdzinājumus konkrētā laikposmā.

2.7. Ar kopējā pieprasījuma un piedāvājuma jēdzienu palīdzību modelē monetārās un fiskālās politikas lēmumu mijiedarbību, lai noteiktu piemērotākās politikas izvēli.

3.7. Raksturo saimniecības nozaru izvietojuma likumsakarības valstīs, reģionos un pasaulē, novērtējot teritorijas saimniecības attīstību ietekmējošo faktoru nozīmi.

6.1. Salīdzina informācijas avotu daudzveidību pēc noteiktiem kritērijiem, nosaka to uzticamību. Apkopo šo informāciju un secina. Izmanto uzticamos avotos gūto informāciju saviem mācību mērķiem.

6.2. Atšķir zinātniskās izziņas formas no zinātnes alternatīvām, kritiski izvērtē avotus, interpretē faktus un vispārina teorētisko pamatu, lai iegūtu patiesu informāciju un radītu jaunas zināšanas.

6.5. Sadarbojas, apgūstot prasmes objektīvi analizēt informāciju komunikācijā, veido deduktīvus un induktīvus spriedumus, praktiski izzina uztveres un vērtēšanas prasmju nozīmi informācijas apstrādē.

Augstākajā līmenī

3.12. Analizē un skaidro mūsdienu starptautiskās saimniecības organizēšanas un darbības principus (transporta, komunikāciju tehnoloģijas, loģistika), to ietekmi uz izmaiņām valsts, reģiona un pasaules saimniecības telpiskajā struktūrā un sabiedrībā, preču un pakalpojumu plūsmu virzieniem un apjomu.

dzīvi, jo nepārtraukti notiek dažādas ekonomiskās aktivitātes, kas skar ikviena sabiedrības locekļa personiskās intereses. Izpratne par makroekonomikas pamatlikumiem un likumsakarībām ir vajadzīga, lai cilvēks pilnvērtīgi piedalītos sabiedriskajā dzīvē, izprastu norises tautsaimniecībā un pieņemtu saimnieciska rakstura lēmumus, spētu labāk konkurēt darba tirgū.

Makroekonomika analizē, kā funkcionē ekonomika kopumā, un atklāj savstarpējo sakarību starp dažādiem ekonomikas rādītājiem un procesiem, piemēram, starp inflāciju un bezdarbu, bezdarbu un IKP pieaugumu, un izskaidro to mijiedarbību. Makroekonomika dod izpratni par dažādām saimnieciskām parādībām un notikumiem, palīdz izprast ekonomiskās sistēmas funkcionēšanas vispārējo raksturu, attīsta vispusīgu un kritisku domāšanu, ļauj izvērtēt un stāties pretī pretrunīgām praktiskām rekomendācijām un konfliktējošiem uzskatiem. Makroekonomikas teorijas atzinumi tiek izmantoti, arī lai izstrādātu valsts ekonomisko politiku, ar kuru valdība iedarbojas uz sabiedrības ekonomisko dzīvi. (Nacionālā enciklopēdija, 2022).

Papildus resursi skolotājiem

- ✓ Centrālā statistikas pārvalde. (2023). *Latvijas oficiālā statistika*. Pieejams: <https://ej.uz/swv8>
- ✓ Ekonomikas ministrija. (2023). *Latvijas makroekonomiskais apskats*. Pieejams: <https://ej.uz/bx5e>
- ✓ Finanšu ministrija. (2023). *Tautsaimniecības analīze*. Pieejams: <https://ej.uz/k263>
- ✓ Geske, A., Grīnfelds A. (2020). *Izglītības pētījumu aptaujas - no izveidošanas līdz datu apstrādei*. Rīga: Latvijas Universitāte. Pieejams: <https://ej.uz/viiq>
- ✓ Latvijas Banka. *Digitāls mācību līdzeklis "Mana ekonomika" vidusskolai*. Pieejams: <https://ej.uz/yom4>
- ✓ Latvijas Banka. (2023). *Makroekonomika. Analītika*. Pieejams: <https://ej.uz/arzx>
- ✓ European Union. (2023). *Facts and figures on the European Union economy*. Pieejams: <https://ej.uz/3yy4>

Cilvēkresursu vadība

Plānotais stundu skaits: 10 stundas

Sasniedzamais rezultāts⁴: skolēni iegūst iemaņas saskarsmes kultūrā, vadības psiholoģijā, komunikācijā personālvadībā, personības izaugsmē, kā arī personālvadības aktualitātēs un krīžu vadības pamatos.

Jebkurā organizācijā viens no galvenajiem resursiem ir tās darbinieki. Cilvēki ir organizācijas galvenā vērtība un katram darbiniekam tiek noteikti pienākumi un atbildība, lai būtu iespējams veikt uzdevumus, kas ir konkrētai organizācijai nepieciešami.

No vadītāju spējas pakļautībā esošos cilvēkus iesaistīt kopīgajā uzdevumā, atkarīga izdošanās. Cieņa un godīgums, taisna valoda, iedrošinājums, apbalvojumi, atzīšana un veselīga vide ir fundamentāli aspekti, lai būvētu cilvēkos līdzdalību un nodošanos mērķim. Cilvēk vadība ir pieaugoši nozīmīgs faktors 21.gadsimtā un vadītprasmju attīstīšana vadītājiem ir īpaši nozīmīga.

Cilvēki, kuri tiek nodarbināti konkrētā organizācijā, uzņēmumā, iestādē ir personāls. Personāla vadība ir mērķtiecīgi organizēta savstarpēja sadarbība ar uzņēmuma darbiniekiem, kuras mērķis ir nodrošināt maksimāli efektīvu organizācijas funkcionēšanu, kā arī apmierināt kolektīva intereses kopumā un atbalstīt katra atsevišķā darbinieka vajadzības (vairāk: <https://ej.uz/gzwm>).

⁴ Sasaiste ar valsts vispārējās vidējās izglītības standartā plānotiem skolēnam sasniedzamiem rezultātiem sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā:

Optimālā līmenī

3.2. Attīstot uzņēmējdarbībai svarīgās komunikācijas prasmes, nosaka patērētāju problēmas un piedāvā jaunus risinājumus vai uzlabotus produktus, kas varētu veicināt attīstību un ilgtspēju.

6.4. Analizē viedokļu līderu komunikāciju virtuālajā (digitālajā) telpā un laikā, lai vērtētu izvēlētas komunikācijas kultūras ietekmi uz sociālajiem procesiem un indivīda paradumiem.

Augstākajā līmenī

2.2. Izvērtē pārvaldes un labas pārvaldības nepieciešamību, sabiedrības iesaisti un konsultāciju procesu, salīdzina sociālo partneru (darba devēju un arodorganizāciju) dialoga iespējas, lai salāgotu divu pušu – darba devēju un darba ņēmēju – intereses, izstrādā sociāli atbildīgas iniciatīvas, ņemot vērā sociālās, politiskās un ekonomiskās problēmas sabiedrībā.

3.8. Argumentē cilvēkresursu nozīmību uzņēmējdarbībā, raksturo galvenās cilvēkresursu vadīšanas darbības uzņēmumā un to atšķirības dažādu nozaru uzņēmumos. Analizē dažādu paaudžu darbinieku motivējošos faktorus.

Personāla politika nosaka vadlīnijas (vērtības un pārlicības) un pamatprincipus organizācijas attieksmē pret darbiniekiem. Tā ir sākotnējā atskaites sistēma, kas nosaka personāla vadības praksi uzņēmumā.

Iekšējā komunikācija organizācijā ir svarīga personāla vadības funkciju sekmīgai nodrošināšanai. Efektīvai komunikācijai jābūt orientētai uz darba izpildes procesa un koleģiālo attiecību uzlabošanu, rezultativitātes paaugstināšanu.

Neefektīva un nevērīga komunikācija izraisa: (I) domstarpības; (II) kļūdas darba procesā; (III) darbinieku neapmierinātību; iekšējos konfliktus

Sekas neefektīvai iekšējai komunikācijai ir organizācijas tēla graušana un negatīva ietekme uz organizācijas saikni ar ārējo vidi – klientiem, biznesa partneriem, masu medijiem, sabiedrību kopumā.

Papildus resursi skolotājiem

- ✓ Augstākā līmeņa vadītāju attīstības programma. (2023). Ministru Kabinets, Rīga. Pieejams: <https://ej.uz/swmq>
- ✓ Cilvēkresursu attīstības politika. (2023). Ministru Kabinets, Rīga. Pieejams: <https://ej.uz/1sas>
- ✓ Latvijas personāla vadīšanas asociācija. Pieejams: <https://lpva.lv/>
- ✓ Neurozinātnes izmantošana cilvēku vadībā. Pieejams: <https://wellzone.lv/>
- ✓ Personāla atlase un konsultācijas. Pieejams: <https://www.darbaguru.lv/lv/>
- ✓ Personāla vadības rokasgrāmata. (2007). Dienas Bizness, Rīga. Pieejams: <https://www.dbhub.lv/personala-vadibas-rokasgramata/>
- ✓ Pētījumu kompānija KANTAR Latvia. Pieejams: <https://www.kantar.lv/>
- ✓ Vintiša, L. (2010). *Cilvēkresursu plānošanas un novērtēšanas metodes mazam un vidējam uzņēmumam*. Rīga: Latvijas Darba devēju konfederācija. Pieejams: <https://ej.uz/zhpu>
- ✓ Vorončuka, I. (2009). *Personāla vadība*. Rīga: Latvijas Universitāte
- ✓ 21. gadsimta darba tirgū pieprasītākās darbinieku prasmes. Pieejams: <https://ej.uz/1sas>

Darba tiesiskās attiecības un darba aizsardzība

Plānotais stundu skaits: 8 stundas

Sasniedzamais rezultāts⁵: skolēni noskaidro darba tiesisko attiecību normatīvo ietvaru, izzina darba aizsardzības un vides aizsardzības prasības darba vietās un praksē pielieto iegūtās zināšanas uzņēmējdarbības efektīvākai pārvaldei.

Darbinieku tiesības un pienākumus nosaka Latvijas Republikas Satversme, Latvijai saistošās starptautisko tiesību normas, Darba likums un citi normatīvie akti, kā arī darba koplīgums un darba

kārtības noteikumi. Darba aizsardzības mērķis ir garantēt un uzlabot nodarbināto un pašnodarbināto drošību un veselības aizsardzību darbā, nosakot darba devēju, nodarbināto un viņu pārstāvju, pašnodarbināto, kā arī valsts institūciju pienākumus, tiesības un savstarpējās attiecības darba aizsardzībā.

Lai to panāktu, ņemot vērā aktuālās tendences Latvijā, konstatētās problēmas, esošo situāciju un pieejamos resursus, kā arī Eiropas Savienības stratēģiskajos dokumentos darba aizsardzības jomā ietvertos aktuālos jautājumus, pamatnostādņēs noteikti vairāki rīcības virzieni:

- 1) sabiedrības informēšana;
- 2) darba aizsardzības prasību efektīvas ieviešanas veicināšana;
- 3) nodarbināto veselības aizsardzības veicināšana;
- 4) darba aizsardzības jomas uzraudzība un kontrole;

⁵ Sasaiste ar valsts vispārējās vidējās izglītības standartā plānotiem skolēnam sasniedzamiem rezultātiem sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā:

Optimālā līmenī

1.4. Nosaka piemēros balstītas sakarības un prognozē tiesisko risinājumu situācijām, kur iespējama juridiskās atbildības iestāšanās, lai kritiski vērtētu tiesību principu darbību realitātē un brīvību ierobežojuma būtību.

3.4. Pēta dažādus darba samaksas variantus Latvijā, lai, balstoties uz darba tiesību sistēmu un spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem, skaidrotu samaksu ietekmējošos faktorus un atšķirības dažādās valstīs.

6.3. Izmanto falsificētas informācijas pārbaudes kritērijus un metodes, analizē mediju saturu un tajā atšķir faktus, atpazīst manipulāciju un izplatītākās loģikas kļūdas.

Augstākajā līmenī

1.6. Analizē dažādus tiesiskus strīdus un tiesiskās attiecības tajos, piemeklē tām atbilstošās regulējošās normas, prognozē tiesisko risinājumu situācijām, veido argumentētus secinājumus par tiesībaizsardzības mehānismiem.

5) drošas darba vides nodrošināšana nestandarta nodarbinātības formu ietvaros, kā arī pašnodarbināto darbā.

Mūsdienās galvenā loma darba aizsardzības sistēmas darbībā ir Labklājības ministrijai, kas veic darba aizsardzības politikas izstrādi, plānošanu un koordinēšanu, un tās pārraudzībā esošajai Valsts darba inspekcijai. Labklājības ministrijas Sociālās apdrošināšanas departaments ir netieši iesaistīts darba aizsardzības sistēmā ar savā padotībā esošo institūciju – Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūru, kas saistīta ar apdrošināšanas atlīdzību izmaksām nelaiemes gadījumos un arodslimību gadījumos. Latvijā valsts uzraudzības un kontroles īstenošanu darba tiesisko attiecību un darba aizsardzības jomā veic Valsts darba inspekcija. Latvijā Darba aizsardzības sistēmas juridiskais pamats ir 20.06.2001. pieņemtais Darba aizsardzības likums. Tas pārņem Eiropas Savienības pamatdirektīvas darba aizsardzībā, prasības un principus. Darba aizsardzības likums un līdz ar to darba aizsardzības sistēma pamatojas uz kaitējuma novēršanas principu – drošas, taisnīgas un veselībai nekaitīgas darba vides izveidošana, darba vides risku novērtēšana un to novēršana, darba vietas pielāgošana indivīdam u. c. (avots: <https://ej.uz/hczo>).

Papildus resursi skolotājiem

- ✓ Bērnu un jauniešu nodarbināšana – <https://ej.uz/a32f>
- ✓ Darba tiesiskās attiecības un darba aizsardzība – <https://ej.uz/cuew>
- ✓ Darba likums – <https://ej.uz/bc8t>
- ✓ Darba aizsardzības likums – <https://ej.uz/gmxw>
- ✓ Informatīvie materiāli darba aizsardzībā. Pieejams: <https://ej.uz/k9e5>
- ✓ Informatīvie materiāli darba tiesībās. Pieejams: <https://ej.uz/47he>
- ✓ Jurs, P. (2022). *Ieskats darba tiesiskās attiecībās un darba aizsardzībā. Mācību materiāls*. Pieejams: <https://ej.uz/7fy8>
- ✓ Latvijas valsts portāls. (2023). *Darbinieku tiesības un pienākumi*. Pieejams: <https://ej.uz/yyhw>
- ✓ Latvijas Republikas Labklājības ministrija – <https://www.lm.gov.lv/lv>

Pašvaldības un valsts nozīme dzīves kvalitātes veicināšanā

Plānotais stundu skaits: 8 stundas

Sasniedzamais rezultāts⁶: skolēni izzina pašvaldības un valsts sniegto atbalstu uzņēmējdarbībai, kā arī Eiropas Savienības, nacionālās valsts un pašvaldības savstarpējo ekonomisko sinerģiju.

Valsts pārvalde Latvijā ir izpildvaras administratīvais aparāts un iestādes kopums, kas aptver nacionālo, reģionālo un vietējo līmeni un kurā notiek publisko rīcībpolitiku izstrāde un ieviešana, publisko pakalpojumu definēšana un sniegšana (avots: <https://ej.uz/heh9>).

Valsts pārvaldes iestādes: sākotnējā (galvenā) publiskā persona ir LR jeb valsts. LR darbojas ar tās orgānu (pilsoņu kopuma, Saeimas, MK, Valsts prezidenta, Valsts kontroles, Satversmes tiesas un tiesām) un iestāžu starpniecību. LR orgāns valsts pārvaldības jomā ir Ministru kabinets - sastāv no ministru prezidenta un viņa aicinātiem ministriem. LR valsts pārvaldes uzdevumus īsteno ar tiešās pārvaldes iestāžu starpniecību. Tiešās pārvaldes iestādes ar likumu var izveidot Saeima, piemēram, Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likums (18.04.2002.), Valsts darba inspekcijas likums (19.06.2008.) vai uz Valsts pārvaldes iekārtas likuma pamata – MK. Tiešās pārvaldes iestādes ir ministrijas, Valsts kanceleja, Valsts ieņēmumu dienests, Valsts policija, Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests, Konkurences padome u.c.

⁶ Sasaiste ar valsts vispārējās vidējās izglītības standartā plānotiem skolēnam sasniedzamiem rezultātiem sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā:

Optimālajā līmenī

2.6. Analizē Latvijas valsts budžetu un pašvaldību kopbudžetu, tā izlietojuma sadalījumu. Izvērtē, kā Eiropas Savienības daudzgadu budžets atbilst nacionālām un vietējām prioritātēm. Veido priekšlikumus jaunām iniciatīvām, kas sekmētu valsts attīstību ilgtermiņā.

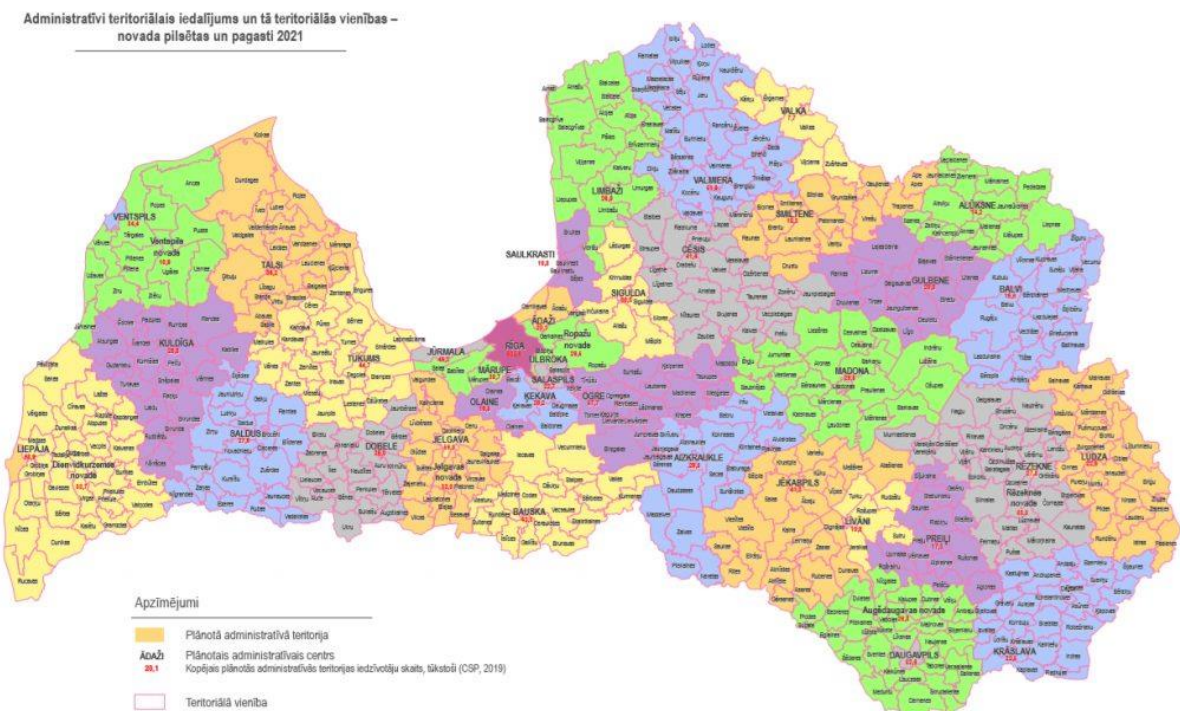
6.5. Sadarbojas, apgūstot prasmes objektīvi analizēt informāciju komunikācijā, veido deduktīvus un induktīvus spriedumus, praktiski izzina uztveres un vērtēšanas prasmi nozīmi informācijas apstrādē.

Augstākajā līmenī

2.5. Diskutē par valsts un pašvaldību politiku un iespējām veicināt Latvijas un pašvaldību ilgtermiņa attīstību, skaidro valstu un pašvaldību konkurētspēju ietekmējošos faktorus un analizē Latvijas un atsevišķu pašvaldību konkurētspējas priekšrocības (t. sk. cilvēkresursu nozīmi).

Attiecībā pret kopējo iedzīvotāju skaitu Latvijā (1 958 800) valsts pārvaldē ir nodarbināti 3% iedzīvotāju, bet centrālajās valsts pārvaldes iestādēs – 0,2%. Rēķinot pret kopējo nodarbināto skaitu Latvijā, valsts budžeta iestādēs strādā 6,60%. Salīdzinot ar citām Eiropas Savienības dalībvalstīm, izmantojot vienotu metodoloģiju, Latvijas radītājs valdības tieši ietekmētajā nodarbināto skaitā ir zem ES vidējā. Vidēji ES dalībvalstīs valsts pārvaldē nodarbināto skaits pret kopējo nodarbināto skaitu sasniedz 6,90%. Vismazākā valsts pārvalde ir Somijā (4,35%), Dānijā (5,26%), Lietuvā (6,13%), Zviedrijā (6,47%). Igaunijā % valsts pārvaldē nodarbināti aptuveni tikpat, cik Latvijā – 6,62 % strādājošo iedzīvotāju (Valsts pārvaldes reformu plāns 2017.–2019. gadam. CSP un FM 2016. gada III ceturkšņa dati).

Viens no demokrātiskas iekārtas pamatiem ir vietējā vara – pašvaldība. Pilsoņu tiesības piedalīties publisko lietu pārvaldīšanā vistiešāk var realizēt vietējā līmenī.

Pašvaldību funkcijas, uzdevumi. Saskaņā ar likumu “Par pašvaldībām” publisko tiesību jomā pašvaldību kompetencē ir šajā u. c. likumos noteiktās autonomās funkcijas, deleģētās valsts pārvaldes funkcijas un uzdevumi, kuru

izpilde likumā noteiktajā kārtībā nodota pašvaldībām, kā arī autonomās funkcijas, kuras tiek īstenotas kā brīvprātīgās iniciatīvas.

Savstarpēji sadarbojoties vai atbilstoši pieprasījumam, pašvaldības veic arī citu pašvaldību pārziņā esošus uzdevumus.

Pašvaldība

- organizē iedzīvotāju komunālos pakalpojumus,
- gādā par teritorijas labiekārtošanu un tīrību,
- gādā par iedzīvotāju izglītību – gan pirmsskolas, gan vispārējo,
- rūpējas par kultūru, sekmē tradicionālo kultūras vērtību saglabāšanu un tautas jaunrades attīstību,
- nodrošina iedzīvotāju sociālo palīdzību un sociālo aprūpi, veselības aprūpes pieejamību, veicina veselīgu dzīvesveidu un sportu,
- sniedz palīdzību dzīvokļu jautājumu risināšanā,
- piedalās civilās aizsardzības un sabiedriskās kārtības nodrošināšanā, t. sk. daļa pašvaldību izveidojušas pašvaldības policiju,
- nosaka zemes izmantošanas un apbūves kārtību, nodrošina būvniecības procesa tiesiskumu,
- sekmē saimniecisko darbību attiecīgajā administratīvajā teritorijā,
- rūpējas par bezdarba samazināšanu un citiem aktuāliem jautājumiem.

Finanses: (I) ekonomiska kategorija, ekonomiskas attiecības kurās stājas ražošanas, maiņas, sabiedriska kopprodukta sadales un patēriņa procesā; (II) apkalpo preču un naudas attiecības.

Pastāv divas finanšu funkcijas:

- ✓ *sadales funkcija*
- ✓ *kontroles funkcija.*

Ar *sadales funkciju* notiek IKP un nacionālā ienākuma sadale un pārdale. Ar *kontroles funkciju* notiek IKP un nacionālā ienākuma veidošana, sadales un izmantošanas kontrole.

Primārās finanšu attiecības ir *sadale*. Sekundārās attiecības veidojas caur *budžetu* - caur to izdevuma daļu, kurā nav materiālās ražošanas.

Pastāv finanšu un ekonomisko attiecību trīs subjekti:

- *mājsaimniecības* (finanšu attiecību sadalīšana notiek ar algu, izmaksām no peļņas, pensijām, stipendijām, pabalstiem utt.);
- *saimniekojošie subjekti* jeb *uzņēmumi* (finanšu attiecību sadalīšana tiek veikta ar peļņu, amortizāciju fondiem, investīcijām, kredītiem utt.);
- *valsts* (finanšu attiecību sadalīšana notiek ar nodokļu iemaksām budžetā).

Finanšu attiecību veidošanā tiek izmantoti sekojošie līdzekļi:

- *valsts finanses* (nodokļu un nenodokļu iemaksas budžetā);
- *finanšu starpnieki* (bankas, pensiju fondi, investīciju kompānijas, apdrošināšanas kompānijas);
- *finanšu tirgus* (biržas, vērtspapīri utt.).

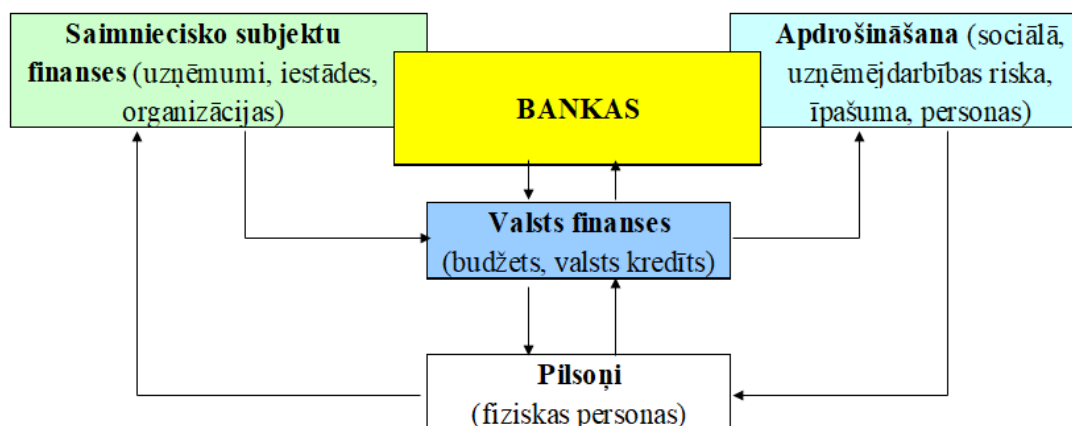
Latvijas Republikā ar *finanšu vadību* nodarbojas: parlaments, valdības institūcijas un dažādi dienesti (Finanšu Ministrija un tās struktūrvienības, valsts kase, utt.).

Finanšu sistēma

- ir valsts un uzņēmumu naudas līdzekļu fondu veidošanas, pārdales un izmantošanas formu un metožu sistēma nacionālās ekonomikas ietvaros.
- posmu savstarpējā darbība notiek ar to kredītiestāžu starpniecību, kurām ir liela nozīme finanšu sistēmas darbībā.

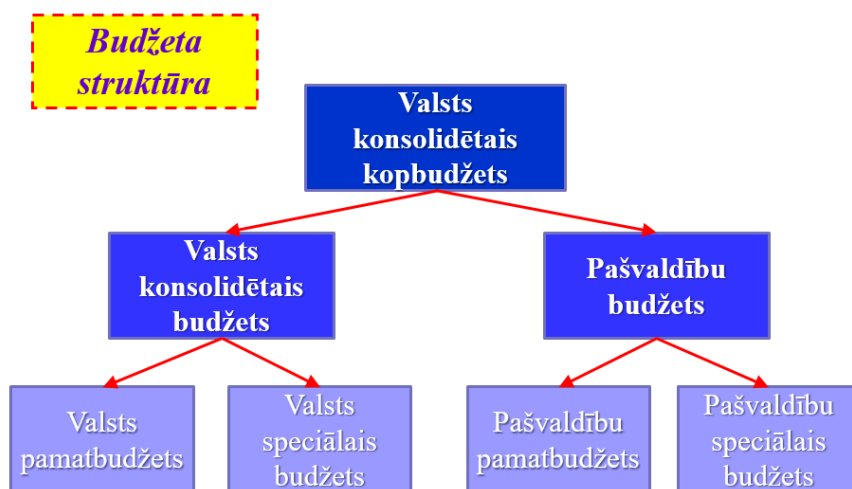
Valsts finanšu sistēma

- ✓ ir to finanšu posmu kopums, kam jānodrošina valstij tās funkciju veikšanu.
- ✓ sastāv no vairākiem posmiem: valsts budžeta; vietējiem budžetiem; speciāliem budžetiem; speciāliem fondiem; valsts uzņēmumu finansēm.

Finanšu sistēmas struktūra (Kutuzova, O., 2001)

Valsts finanšu sistēmas galvenais posms ir valsts budžets, kas ir valdības rīcībā esošais lielākais centralizētais naudas fonds, no kura visus naudas līdzekļus pārdala starp tautsaimniecības nozarēm, ekonomikas reģioniem un iedzīvotāju grupām.

Valsts budžeta struktūra

Valsts konsolidētais budžets ir teritoriālo budžetu kopums. Kopējais budžets ir naudas vienībās sagatavots nākamā gada finanšu plāns, kas ietver gan funkcionālo, gan finanšu budžetu. Kopējais budžets izpaužas kā - naudas plūsmas pārskats, peļņas un zaudējumu aprēķins un bilance. Funkcionālie budžeti ir aprēķini, kas tiek sagatavoti noteiktām valsts struktūrvienībām vai darba procesiem. Tos sagatavo naturālā un/vai naudas izteiksmē pēc uzkrāšanas un

periodu saskaņošanas principa (piemēram, nepieciešamais izmaksu apjoms (uzņēmēj-) darbības veikšanai pārskata gadā). Finanšu budžeti ir dažādi aprēķini naudas izteiksmē, kas atspoguļo plānotos naudas līdzekļu ieņēmumus un izdevumus pēc kases principa (piemēram, faktiskais līdzekļu izlietojums uzņēmējdarbības veikšanai pārskata gadā).

Latvijā budžeta sistēmas struktūra ietver: valsts budžetu un pašvaldību budžetu. Latvijas valsts budžets un pašvaldības budžeti sastāv no pamatbudžeta un speciālā budžeta.

Pamatbudžets ir budžeta galvenā daļa. To veido visi valsts un pašvaldības ieņēmumi, t.sk., nodokļi un citu veidu ieņēmumi (izņemot ieņēmumus, kas īpaši paredzēti noteiktiem nolūkiem) un izdevumi, kurus paredzēts segt uz šo ieņēmumu rēķina. Bez tam, pamatbudžetā ir iekļauti valsts ieņēmumi, izdevumi valsts parāda apkalpošanai un saistību izpildei pēc valsts garantijām.

Speciālais budžets ir budžets, kuru veido īpaši izdalīti ieņēmumi, no kura līdzekļi izmantojami atbilstoši šiem ieņēmumiem.

Papildus resursi skolotājiem

- ✓ Cik liela ir valsts pārvalde. Pieejams: <https://ej.uz/i7uy>
- ✓ Cilvēks. Valsts. Likums. Pieejams: <https://lvportals.lv/>
- ✓ Kutuzova, O. (2011) *Finanses un kredīts*. Rīga: Biznesa augstskola "Turība".
- ✓ Latvijas Banka. Pieejams: <https://www.bank.lv/>
- ✓ Latvijas pašvaldību savienība. Pieejams: <https://www.lps.lv/lv/zinas/valsts-parvalde/>
- ✓ Latvijas Republikas Saeima. Pieejams: <https://www.saeima.lv/>
- ✓ Valsts kase. Pieejams: <https://www.kase.gov.lv/>
- ✓ Valsts pārvaldes iekārtas likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/63545-valsts-parvaldes-iekartas-likums>

Mans uzņēmums

Plānotais stundu skaits: 10 stundas

Sasniedzamais rezultāts⁷: skolēni prot izstrādāt un prezentēt sava uzņēmuma biznesa plānu, balstoties uz iepriekš apgūtajam zināšanām.

Sākt komercdarbību nozīmē uzņemties daudz juridisku saistību:

- darbinieki tiek pieņemti darbā;
- jāaprēķina un jāmaksā nodokļi un nodevas;
- ir jāiegulda pašu kapitāls;
- jāņem kredīts;
- jāparaksta pirkšanas un pārdošanas līgumi, u.c.

1. SĀKOTNĒJIE NOSACĪJUMI - ir jābūt:

- Dzīvotspējīgai idejai
- Labām tirgus zināšanām
- Personīgajām īpašībām, kas nepieciešamas biznesā

2. NOVĒRTĒJUMS: vai pareizs ir lēmums

- Vai tiešām pamatā ir dzīvotspējīga ideja?
- Vai attaisnosies cerības uz naudas apgrozījumu sākotnējo grūtību apstākļos?
- Vai ir iespējams cits finansiāls atbalsts?

Ja "JĀ"

Ja "NĒ"

3. DETALIZĒTA PLĀNOŠANA

- **STRUKTŪRA:** partnerattiecības, iespēja saņemt atvieglojumus, organizatoriskā forma
- **MĀRKETINGS:** tirgus izziņošana, noieta sistēmas formēšana, cenu politika
- **NAUDA:** kad, kādu, cik vajadzēs
- **PROFESIONĀLS ATBALSTS:** atskaites, nodokļi, apdrošināšana
- **PERSONĀLS:** pieņemšana darbā, nodarbināšana, vadīšana
- **P/L:** tips, pirkšana, iznomāšana
- **TELPAS:** atrašanās vieta, izmaksas
- **KONKURENTI:** cik, kas, vai tie var traucēt

Biznesa uzsākšanas nosacījumi (Lambdens Dž., Tardžets D., 1994.)

⁷ Sasaiste ar valsts vispārējās vidējās izglītības standartā plānotiem skolēnam sasniedzamiem rezultātiem sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā:

Optimālā līmenī

3.3. Modelē sava uzņēmuma darbību, tā būtiskākos resursus un procesus ražošanā un pakalpojuma sniegšanā, lai plānotu savu komercdarbību.

3.5. Nosaka dažādus uzņēmējdarbības riskus un to novēršanas iespējas, lai plānotu tiesiskās aizsardzības pasākumus un garantētu finanšu līdzekļu un īpašuma drošību.

Augstākajā līmenī

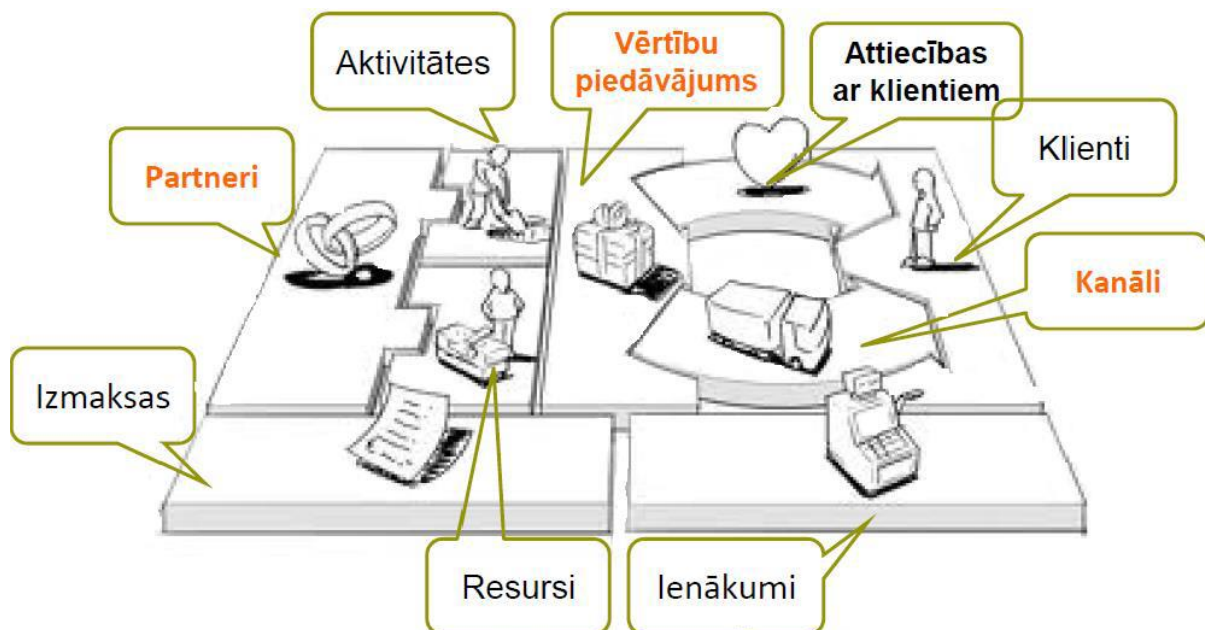
3.5. Izmantojot radošo un dizaina domāšanu, saskata iespējas uzlabot esošo situāciju. Grupās izstrādā biznesa ideju un plānu, saimniecības nozares attīstības plānu vai produkta attīstības koncepciju dažādos mērogos un prognozē produkta virzības stratēģiju tirgū.

3.6. Pārlicinās par saimnieciskās darbības finansēšanas iespējām, realizē savu produkciju vietējas nozīmes uzņēmējdarbības pasākumos, lai, veicot saimnieciskās darbības uzskaiti, analizētu savas uzņēmējdarbības rentabilitāti.

Uzsākot uzņēmējdarbību, ir jānoskaidro un jāparedz šādi aspekti:

- informācija par uzņēmumu, tā stratēģiju un vadību;
- uzņēmums, tā darbības vēsture, statuss, attīstības pakāpe;
- uzņēmuma atrašanās vieta, adrese;
- uzņēmuma īpašnieki, to ieguldījums uzņēmumā. Vadība, vadītāju īpašuma tiesības;
- uzņēmuma misija, mērķi, stratēģija, taktika;
- nodrošinājums ar telpām, iekārtām, inženiertīkliem, komunikācijām, to noslogojums;
- noliktavas, transporta infrastruktūra;
- darbaspēks, tā raksturojums, prasības;
- ražošanas procesa drošums atbilstoši vides aizsardzības prasībām;
- likumdošanas ietekme uz uzņēmējdarbību.

Ieteicamā biznesa plāna struktūra: (I) kopsavilkums; (II) pamatojums; (III) produkcija/pakalpojumi; (IV) vadība un personāls; (V) tirgus un mārketinggs; (VI) ražošanas process; (VII) finansiālā informācija; (VIII) riska faktori un atdeve; (IX) termiņi un mērķi; (X) pielikumi.

21. gadsimta uzņēmēja biznesa plāns – biznesa modeļa „AUDEKLS” (avots: Alexander Osterwalder, Yves Pigneur, *Business Model Generation*, 2010)

Papildus resursi skolotājiem

- ✓ Auziņa-Melnalksne Daiga u. c., (2009) *No idejas līdz panākumiem*. Rīga: Lietišķās informācijas dienests
- ✓ Barovs, Pols. (2009) *Biznesa plāni: kā tos uzrakstīt un īstenot*. Rīga : Lietišķās informācijas dienests
- ✓ *Big Ideas Simply Explained: The Business Book*. (2014) Londona: Penguin Books
- ✓ Business Model Canvas. Pieejams: <https://ej.uz/mwmk>
- ✓ Gerbers, M.E. (2013). *Uzņēmējdarbības meistarība. Ko zina ikviens veiksmīgs uzņēmējs*. Rīga: Zoldnera izdevniecība
- ✓ Latvijas Investīciju attīstības aģentūra. Pieejams: <http://www.liaa.gov.lv/lv>
- ✓ LETA, biznesa portāls. Pieejams: www.nozare.lv
- ✓ Management, Methods, Models and More... Pieejams: <https://ej.uz/sbw6>
- ✓ Osterwalder, A., Pigneur, Y., (2010).f *Business Model Generation*
- ✓ Priestley, D., (2018) *Entrepreneur Revolution: How to Develop your Entrepreneurial Mindset and Start a Business that Works*. West Sussex: Capstone

Izmantotā literatūra un avoti

- Augstākā līmeņa vadītāju attīstības programma - <https://www.mk.gov.lv/lv/projekts/augstaka-limena-vaditaju-attistibas-programma>
- Auziņa-Melnalksne D., u.c., (2009) *No idejas līdz panākumiem*. Rīga: Lietišķās informācijas dienests
- Barovs, P. (2009) *Biznesa plāni: kā tos uzrakstīt un īstenot*. Rīga : Lietišķās informācijas dienests
- Big Ideas Simply Explained: The Business Book*. (2014) Londona: Penguin Books
- Bikse, V. (2007). *Ekonomikas teorijas pamatprincipi*. Mācību līdzeklis. Rīga: Izglītības solī.
- Burns, J. M., Goethals, G. R., Sorenson, G. (2004). *Encyclopedia of Leadership*. London: Sage Publications.
- Bussines Model Canvas - <https://www.businessmodelsinc.com/en/inspiration/tools/business-model-canvas>
- Centrālās statistikas pārvalde – <https://www.csp.gov.lv/lv>
- Cik liela ir valsts pārvalde - <https://lvportals.lv/skaidrojumi/286164-cik-liela-ir-valsts-parvalde-2017>
- Cilvēks. Valsts. Likums. - <https://lvportals.lv/>
- Cilvēkresursu attīstības politika – <https://www.mk.gov.lv/lv/cilvekresursu-attistibas-politika-0>
- Council of the European Union. (2018). *Engaging, Connecting and Empowering young people: a new EU Youth Strategy*. Brussels. Pieejams <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52018DC0269>
- Darba likums. (2001). Latvijas Republikas Saeima, Rīga. Pieejams <http://likumi.lv/doc.php?id=26019>
- Darba aizsardzības likums. (2001). Latvijas Republikas Saeima, Rīga. Pieejams <http://likumi.lv/doc.php?id=26020>
- Dubkēvičs L., Ķestere I. (2003). *Saskarsme. Lietišķā etiķete*. Rīga: Jumava. Ekonomikas ministrija – <https://www.em.gov.lv/lv>
- Fedotovs, A. (2017). *Mikroekonomika*. Rīga: Biznesa vadības koledža.
- Fedotovs, A. (2016). *Makroekonomika*. Rīga: Biznesa vadības koledža. Finanšu ministrija – <https://www.fm.gov.lv/lv>
- Forands I. (2002). *Personāla vadība*. Rīga: Latvijas Izglītības fonds.
- Gerbers, M.E. (2013) *Uzņēmējdarbības meistarība. Ko zina ikviens veiksmīgs uzņēmējs*. Rīga: Zoldnera izdevniecība
- Gilpin, R. (2001). *Global Political Economy Understanding the International Economic Order*. New Jersey: Princeton University Press.
- Gods, U. (2002). *Makroekonomika*. Rīga: Turība.
- Jaunatnes likums. (2009). Latvijas Republikas Saeima, Rīga. Pieejams <http://likumi.lv/doc.php?id=175920>

- Junior Achievement Latvia – <https://jalatvia.lv/bsmu>
- Jurs, P., Samuseviča, A. (2020). *PILSONISKĀ LĪDZDALĪBA: jauniešu potenciāls*. Monogrāfija. Liepāja: Liepājas Universitātes izdevniecība LiePA. Pieejams <https://dom.lndb.lv/data/obj/858521.html>
- Jurs, P. (2017). *Jauniešu pilsoniskās līdzdalības veicināšanas programma pilsoniskās kompetences veidošanā. Metodisks līdzeklis*. Ogre: biedrība „Attīstības un inovāciju mācību centrs”.
- Kutuzova, O. (2011). *Finanses un kredīts*. Rīga: Biznesa augstskola “Turība” Labklājības Ministrija – <https://www.lm.gov.lv/>
- Latvijas Banka – <https://www.bank.lv/>
- Latvijas Darba devēju konfederācija. (2009). *Darba aizsardzības uzņēmumā*. Rīga.
- Latvijas Investīciju attīstības aģentūras mājas lapa: <http://www.liaa.gov.lv/lv>
- Latvijas pašvaldību savienība - <https://www.lps.lv/lv/zinas/valsts-parvalde/>
- Latvijas personāla vadīšanas asociācija - <https://lpva.lv/>
- Latviajs republikas Saeima - <https://www.saeima.lv/>
- LETA, biznesa portāls: www.nozare.lv
- Makroekonomikas rādītāji Latvijā – <https://www.makroekonomika.lv/>
- Management, Methods, Models and More...: https://www.12manage.com/i_co.html
- Mankiw, N.G. (2015). *Principles of Macroeconomics*. Stamford. Cengage Learning.
- Ministru kabineta noteikumi Nr. 238. (2016). *Ugunsdrošības noteikumi*. Rīga. Pieejams <https://likumi.lv/ta/id/281646-ugunsdroshibas-noteikumi>
- Ministru kabineta noteikumi Nr. 416. (2019). *Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības programmu paraugiem*. Rīga. Pieejams <https://likumi.lv/ta/id/309597-noteikumi-par-valsts-visparejas-videjas-izglitibas-standartu-un-visparejas-videjas-izglitibas-programmu-paraugiem>
- Namsone, D., Oliņa, Z. (2018). Kas ir mācīšanās iedziļinoties jeb kādā procesā mācīšanās rezultāts var būt kompetence. In D. Namsone (Ed.), *Mācīšanās lietpratībai* (44-65). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. Pieejams https://www.siic.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/siic/Kolektiva_monografija/Macisanas_Lietpratibai.pdf
- Neirozinātnes izmantošana cilvēku vadībā - <https://wellzone.lv/>
- Naudas skola. *Tirgus izpēte un biznesa plāns* – <https://www.naudasskola.lv/lv/mana-ekonomika/limeni/10-12/uznemejs/tirgus-izpete-biznesa-plans>
- Nešpors, V. (2008). *Ievads mikroekonomikas teorijā*. Rīga: Kamene.
- Osterwalder, A., Pigneur, Y., (2010) *Business Model Generation*

- Pārresoru koordinācijas centrs. (2020). *Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021. – 2027. gadam*. Rīga. Pieejams <https://www.pkc.gov.lv/lv/nap2027>
- Pease, G., Beresford, B., Walke, L. (2014). *Developing human capital: using analytics to plan and optimize your learning and development investments*. New Jersey: Wiley.
- Personāla atlase un konsultācijas DARBAGURU.LV - <https://www.darbaguru.lv/lv/>
- Personāla vadības rokasgrāmata*. (2007). Rīga: Dienas Bizness, <https://www.dbhub.lv/personala-vadibas-rokasgramata/>
- Pētījumu kompānija KANTAR Latvia - <https://www.kantar.lv/>
- Pikeringa P. (2002). *Personāla vadība*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds.
- Priestley, D., (2018) *Entrepreneur Revolution: How to Develop your Entrepreneurial Mindset and Start a Business that Works*. West Sussex: Capstone
- Roberta Diltsa (Robert B. Dilts) PIRAMĪDA - <http://prosto-coach.ru/instrumenty-kouchinga-2/piramida-logicheskix-urovnej/>
- Škapars, R. (2001). *Makroekonomika*. Rīga: Latvijas Universitāte.
- The economy of European Union – https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/key-facts-and-figures/economy_en
- Ugunsdrošības un ugunsdzēsības likums. (2002). Latvijas Republikas Saeima, Rīga. Pieejams <https://likumi.lv/doc.php?id=68293>
- United Nations. (2016). *World Youth Report on Youth Civic Engagement*. New York: United Nations Publication. Pieejams <https://www.un.org/development/desa/youth/publications/2016/07/world-youth-report-on-youth-civic-engagement/>
- Valsts kase - <https://www.kase.gov.lv/>
- Valsts pārvaldes iekārtas likums - <https://likumi.lv/ta/id/63545-valsts-parvaldes-iekartas-likums>
- Vintiša, K. (2010) *Cilvēkresursu plānošanas un novērtēšanas metodes mazam un vidējam uzņēmumam*. Rīga: Latvijas Darba devēju konfederācija. Pieejams: <https://ej.uz/zhpu>
- Vorončuka, I. (2009) *Personāla vadība*. Rīga: Latvijas Universitāte
- World Economic Forum. (2013). *The Future Role of Civil Society*. Geneva. Pieejams https://www3.weforum.org/docs/WEF_FutureRoleCivilSociety_Report_2013.pdf
- World Health Organization. (2002). *WHO and Civil Society: Linking for better health*. Geneva.

